

DOI: 10.5281/zenodo.1240880

УДК 351.81:005.932(477)

Черкаська В. В., к.держ.упр., докторант МАУП, м. Київ

*Cherkaska V., Ph.D Public Administration, specialty,
Ph.D of the Interregional academy of management a personnel, Kyiv*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

HISTORICAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF THE AGRARIAN SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

Зазначено, що втручання держави в діяльність юридичних осіб і громадян по використанню землі може здійснюватися тільки у випадках та у спосіб, зазначеними в Земельному кодексі. При цьому забезпечуються гарантії кожного громадянина на вільне володіння, користування і розпорядження належною йому земельною ділянкою.

Ключові слова: *аграрний сектор, сільське господарство, функціонування продовольчої системи, методи державного регулювання аграрного сектора, продовольче забезпечення населення, самозабезпеченість продовольством.*

It is noted that state interference in the activities of legal entities and citizens in the use of land may be carried out only in cases and in the manner indicated in the Land Code. At the same time, guarantees are provided to each citizen for the free possession, use and disposal of land belonging to him.

Keywords: *agricultural sector, agriculture, functioning of the food system, methods of state regulation of the agrarian sector, food supply of the population, self-sufficiency of food.*

Постановка проблеми. *Втручання держави в діяльність юридичних осіб і громадян по використанню землі може здійснюватися тільки у випадках та у спосіб, зазначеними в Земельному кодексі. При цьому забезпечуються гарантії кожного громадянина на вільне володіння, користування і розпорядження належною йому земельною ділянкою. Земельний кодекс також врегулював державну власність на землю.*

У Земельному кодексі України здійснено систематизацію правових норм, що регулюють порядок надання земельних ділянок з урахуванням останніх змін законодавства, встановлені процедури надання земельних ділянок із земель, що перебувають у державній або муніципальній власності, встановлені права та обов'язки осіб, які не є власниками земельних ділянок,

закріплений вичерпний перелік підстав і способів обмеження і припинення прав на землю.

Одним із принципових положень даного Земельного кодексу є те, що земельна ділянка розглядається як основа об'єкта нерухомого майна. Передбачається, що нерухомість (будівлі, споруди, в тому числі і промислового комплексу) відтепер не можна буде приватизувати без знаходяться під нею земельних ділянок, якщо тільки такі ділянки не вилучені з обігу або не обмежені в обороті. Земля як об'єкт суспільних відносин є одночасно природним ресурсом, нерухомим майном, об'єктом права власності та інших прав. Поряд з правом власності Кодекс передбачає право оренди, довічного, успадкованого володіння, безстрокового користування і обмеженого користування чужою земельною ділянкою, а також безоплатне термінове користування. Таким чином, кожен має право самостійно вибрати найбільш вигідну для себе форму землеволодіння або землекористування.

Земельним кодексом також визначено суб'єктний склад земельних правовідносин, в який входять громадяни, юридичні особи, Україна, регіони та місцеві органи влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості державного регулювання аграрного сектора відображено в працях таких вчених, як О. Ю. Амосов, М. Я. Дем'яненко, І. Г. Кириленко, Дж. М. Кейнс, Ю. Я. Лузан, В. О. Сивоконь, Н. В. Статівка та ін.

Водночас, малоопрацьованими як у зарубіжній, так і вітчизняній науковій літературі ще залишаються комплексні підходи до вивчення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження нормативно-правових аспектів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки з урахуванням нагромаджених економічною наукою знань та передового зарубіжного та набутого вітчизняного досвіду зумовив актуальність даної статті.

Виклад основного матеріалу. В цілому Земельний кодекс врегулював обіг порівняно невеликої частини земельного фонду. В першу чергу це міські землі. Саме проблемне питання, пов'язане з обігом земель сільськогосподарського призначення, новим Земельним кодексом не вирішується і регулюється окремим Проектом Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення».

І ще, проблеми, пов'язані із застосуванням Земельного кодексу України, повинна виявити, звичайно, практика. Однак не можна заперечувати, що на даному етапі зроблено спробу систематизувати законодавство України про землю і усунути протиріччя численних раніше виданих указів і постанов із земельних відносин, створюючи тим самим основу для розвитку цивілізованого ринку землі.

Вихід з кризи, на думку багатьох фахівців в галузі сільського господарства, буде тривалим і складним. Подолання кризової ситуації в сільсько-

господарському виробництві неможливо без проведення політики державного регулювання агропромислового комплексу в цілому. Без механізму державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників все наміри в області демократичних перетворень в аграрній сфері, на думку О. Ю. Амосова, перетворяться в благі побажання [2, с. 132].

Важливість і необхідність державного регулювання аграрного сектора економіки визначається трьома групами причин.

Перша група причин пов'язана з особливостями самого сільського господарства. Аграрна сфера економіки не є в основі своїй самодостатньою і саморегульованою, не може зберігати рівновагу тільки за рахунок внутрішніх чинників і сил. Тобто об'єктивною необхідністю виявляється втручання у функціонування продовольчої системи деяких зовнішніх сил, які можуть бути представлені перш за все державою.

Друга група причин визначається внутрішньополітичної і зовнішньополітичної значимістю сільського господарства. Політична незалежність, стабільність будь-якої країни найтіснішим чином пов'язані зі ступенем самозабезпеченості продовольством, рівнем продовольчого забезпечення населення.

Третя група причин, що визначає необхідність державного регулювання аграрної сфери, пов'язана зі ступенем цінних, структурних і фінансових деформацій і особливостями перехідної економіки.

Якщо розглядати агропромислове виробництво як економічну систему, в якій взаємодіють людина і навколишнє середовище, то можна виділити наступні основні напрямки державного регулювання, аграрного сектора економіки: регулювання виробництва; регулювання соціальної сфери села; регулювання взаємовідносин з навколишнім середовищем.

Можливий проблемний підхід, коли в якості основних напрямків державного регулювання сільського господарства виділяються ті напрямки, які в даний час є найбільш актуальними. Наприклад: сприяння науково-технічному прогресу; забезпечення доходів селянам; охорона навколишнього середовища; контроль якості харчування; охорона внутрішнього ринку та ін. Реальний також ринковий підхід, відповідно до якого виділяються наступні напрямки державного регулювання аграрного сектора економіки: регулювання внутрішнього попиту; регулювання внутрішньої пропозиції; регулювання експорту; регулювання імпорту [1, с. 16].

Можливо виділення напрямків державного регулювання аграрної сфери з позицій аналізу фінансових потоків в сільському господарстві, де визначальними елементами є: ціни на продукцію і ресурси, державні податки, кредити і відсотки за кредит, доходи, рента, орендна плата, дотації, інвестиції, у т. ч. амортизаційні відрахування, та тощо. При фінансовому підході виділяються: регулювання цін; регулювання доходів; податкове регулювання; регулювання кредиту; регулювання інвестицій та ін.

Чи реальний, нарешті, і комбінований підхід до виділення основних

напрямоків державного регулювання аграрного сектора економіки, коли використовуються одночасно виробничий, продуктовий, проблемний, ринковий, фінансовий підходи разом або сукупність будь то з них. На практиці, при побудові, наприклад, органів державного регулювання, найчастіше використовується саме комбінований підхід, в зв'язку з тим що він дозволяє найбільш повно охопити всю діяльність по регулюванню. При комбінованому підході головними напрямками державного регулювання аграрного сектора економіки є:

- фінансування та кредитування;
- регулювання цін на сільгосппродукцію і контроль споживчих цін; податкове регулювання;
- пряме регулювання сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції;
- регулювання експорту та імпорту; регулювання земельних відносин;
- допомога господарствам, які працюють в несприятливих природно економічних умовах;
- підтримка науково-технічного прогресу;
- соціальна підтримка селян [5, с. 265].

Слід зазначити, що весь комплекс проблем перехідної економіки, а також досвід країн, які пережили в минулому і знаходяться сьогодні в перехідному стані, дозволяє сформулювати найважливіші принципи державного регулювання аграрного сектора економіки (рис. 1). Серед них на перше місце необхідно поставити принцип аграрного протекціонізму. Навіть країни з розвинутою ринковою економікою та розвиненим сільським господарством досі в тій чи іншій мірі зберігають захист свого агропромислового комплексу від іноземних конкурентів. Крім того, як показує історія, в умовах аграрних криз більшість країн вдавався до аграрного протекціонізму [4].

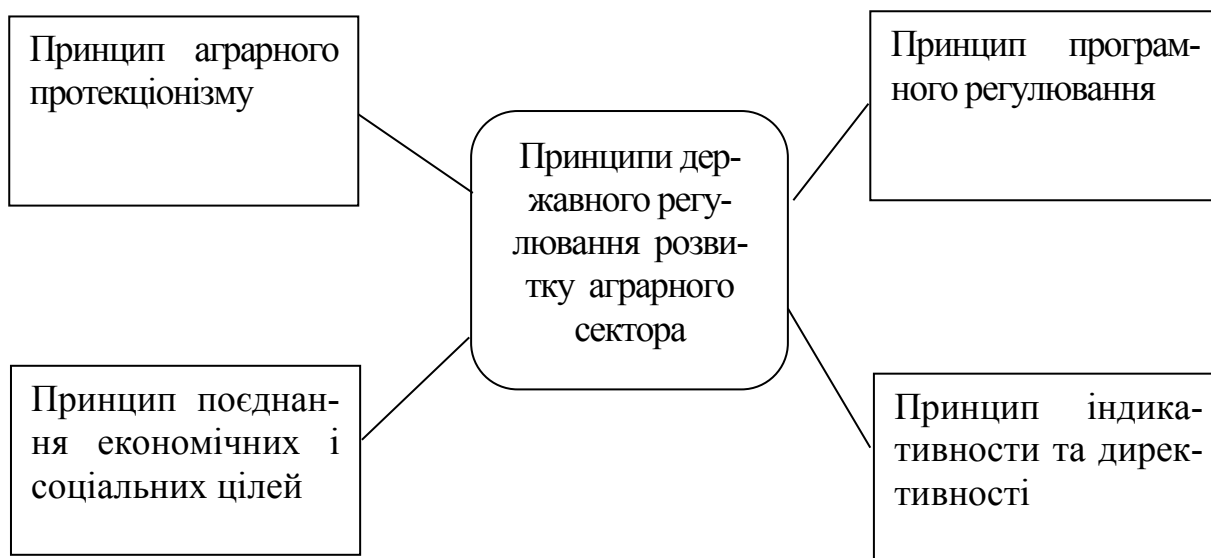

Рис 1. Принципи державного регулювання розвитку аграрного сектора

Так, при переході від вільноринкової моделі до ринково контрольованої в умовах жорсткого аграрного кризи 30-х років практично всі країни Західної Європи вдалися до встановлення тарифних бар'єрів, а також вжили заходів щодо підтримки товаровиробників [3].

При цьому, крім зовнішньоекономічного аспекту, необхідно мати в виду і внутрішньоекономічний аспект протекціонізму - підтримку сільськогосподарства і захист його від монополії партнерів.

Другим найважливішим принципом державного регулювання, що набувають особливого значення в умовах кризової перехідної економіки, є принцип поєднання економічних і соціальних цілей. Регулювання, що виходить і що орієнтується тільки на рішення економічних задач, заздалегідь приречене на невдачу. Успіх можливий тільки тоді, коли заходи державного регулювання беруть до уваги сформовані ціннісні орієнтації населення, моделі поведінки його різних груп, соціально-психологічні і національні особливості. Даний принцип необхідно враховувати при глибоких соціально економічних перетвореннях. Принцип поєднання економічних і соціальних цілей повинен відігравати значну роль при переході від державної економіки до ринкової.

Станом перехідної економіки властиві нестійкість і схильність до кризи, а також існування елементів різнорідних систем управління. В таких умовах важливо поєднання принципу індикативності та директивності. Аналіз показує, що при переході від військової до мирного, а також від одержавленої до ринкової економіки використання адміністративних і директивних методів щодо велике. Умовою їх дії є сильна директивна влада. Це відноситься до дієвості економічних методів. В цілому ефективність і дієвість регулювання пропорційна силі державної влади. Директивні методи регулювання в умовах перехідної економіки можуть поширюватися на підприємствах державного сектора, а також у випадках необхідності забезпечення державних потреб, при екстрених обставинах. Можна погодитися з Лузан Ю. Я., що в міру руху до ринку принцип індикативності стає переважаючим [6, с. 6].

Іншим важливим принципом державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки є принцип програмного регулювання. Він в значній мірі відображає форму здійснення впливу держави на аграрну сферу. Програми діляться на:

- галузеві, які орієнтовані в першу чергу на рішення проблем окремих галузей сільськогосподарства;
- товарні - визначають ринкові механізми по відношенню до того чи іншого продукту;
- функціональні - націлені на реалізацію ключових функцій державного регулювання аграрної сфери (інвестиційні, інноваційні, науково-технічні, природоохоронні та тощо);
- міжгалузеві, які регулюють найважливіші макроекономічні пропорції;

- регіональні, в основі яких лежить комплекс заходів по впливу держави на стан сільського господарства окремих регіонів.

При реалізації принципу програмного регулювання необхідно врахувати ряд вимог. По-перше, взаємодоповнюваність механізмів регулювання. Будь-який механізм має свої плюси і мінуси, може впливати різноспрямовано на різні проблеми економіки. По-друге, поєднання добровільності та обов'язковості участі в програмах. Якщо для ринкової економіки властиво переважно добровільне участь в програмах, то в умовах перехідної економіки принцип обов'язковості може і повинен використовуватися досить широко. В першу чергу це відноситься до підприємств держсектора, до виробників, які мають монопольним становищем на ринку і включеним в відповідний реєстр.

Принцип програмного регулювання нерозривно пов'язаний з цільовою підтримкою державою сільського господарства. Як прямі платежі (субсидії, субвенції, дотації), так і непрямі платежі наводяться в дію в рамках певних програм на певні заходи. Цільове використання коштів є одним з найважливіших умов участі в програмах, і його порушення карається.

В цілому виділяються методи державного регулювання аграрного сектора економіки в залежності від того, на які елементи людської діяльності вони спираються: економічні, фінансові, юридичні, ідеологічні, соціально-психологічні (рис. 2).

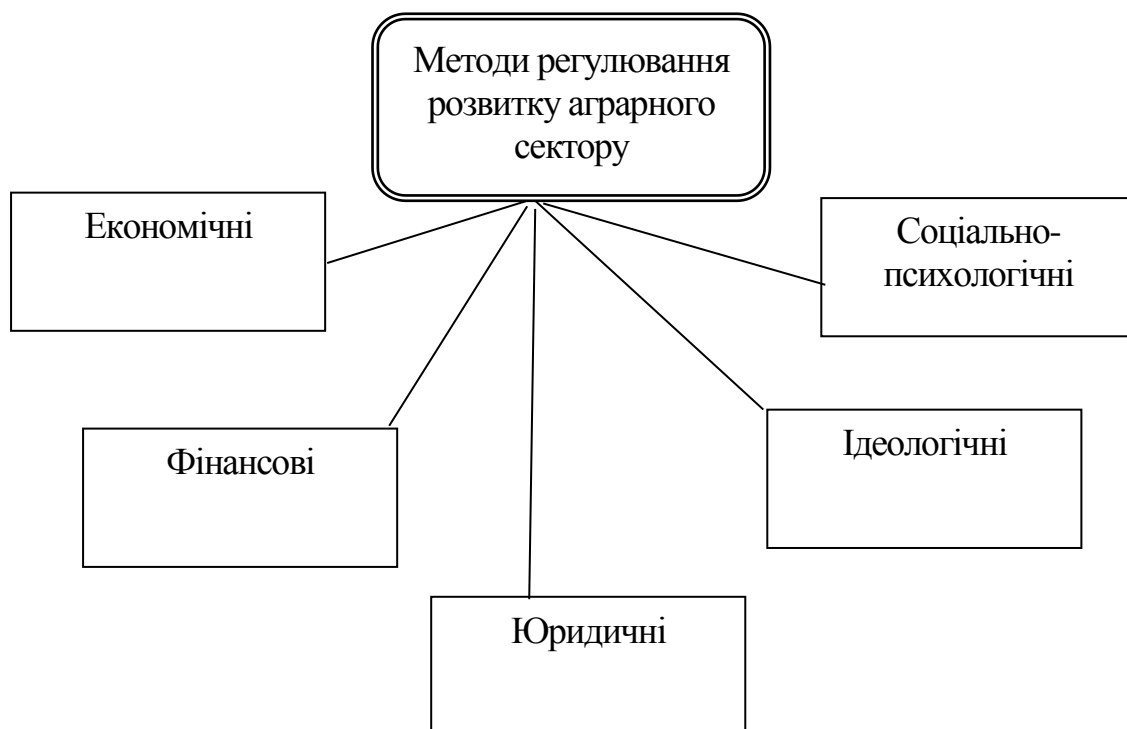

Рис. 2. Методи регулювання розвитку аграрного сектору

Економічні методи спираються на використання різних груп економі-

чних інтересів, юридичні – на силу і авторитет державної влади, ідеологічні - на потребу людини в розумінні своєї суспільної ролі, а також в розумінні соціальних процесів, соціально-психологічні – на психологічну сторону людської діяльності.

Висновки. На наш погляд, основні особливості методів регулювання аграрної сфери полягають не в непрямому характері впливу (тому що можлива і пряма фіксація обсягів виробництва і цін) і не в об'єкті впливу, а в цільової орієнтації на розвиток ринкових механізмів, на вирішення всього комплексу проблем в сільському господарстві.

Перераховані вище принципи, форми і методи регулювання знаходять своє відображення в конкретних механізмах державного регулювання агропромислового виробництва.

При цьому слід вказати, що навіть наявні сьогодні ресурси дозволяють істотно поліпшити механізм державного регулювання аграрного сектора економіки, підвищити ефективність коштів, що виділяються на підтримку сільського господарства і, як наслідок, пом'якшити спад агропромислового виробництва.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку : [доповідь на Дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 р.] / М. Я. Дем'яненко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 36 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/470/35/>

2. Історія економіки та економічної діяльності : підручник / О. Ю. Амосов, В. О. Сивоконь, Н. В. Статівка [та ін.] ; за заг. ред. д. е. н., проф., засл. діяча науки і техніки України О. Ю. Амосова, к. е. н., доц. В. О. Сивоконя. – Х. : Вид-во Хар РІ НАДУ «Магістр», 2013. – 600 с.

3. Олексенко Р.І. Теоретичні погляди на конкуренцію, її роль в аграрному секторі економіки / Р.І. Олексенко // АгроСвіт. – 2008. – № 7. – С. 30-35.

4. Кене Ф. Общие принципы экономической политики земледельческого государства и примечания к этим принципам / Ф. Кене // Избранные экономические сочинения. – М. : Соцэкгиз, 1960 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://economuch.com/otnosheniya-ekonomicheskikh-istoriya/izbrannyyeekonomicheskie-sochineniya.html>

5. Дацій О.І. Інновації – основна діюча сила науково-технічного прогресу для збереження природного середовища / О.І. Дацій // Економіка та держава. – 2017. – № 5. – С. 4-9.

6. Лузан Ю.Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах членства в СОТ / Ю.Я. Лузан // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 4 – 10.

References

1. Demianenko, M.Ya. "Finansovi problemy formuvannia ta rozvytku ahrarnoho

rynku [Financial problems of formation and development of the agricultural market]." Available to: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/470/35/>. Accessed: 08 Feb. 2018.

2. Amosov, O.Yu. *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi diialnosti [History of economy and economic activity]*. Kharkiv: Mahistr, 2013. Print.

3. Oleksenko, R.I. "Theoretical views on competition, its role in the arrnus ceknoři ekono mics." *Agrosvit7* (2008): 30-35. Print.

4. Kene, F. "Obshchie printsipy ekonomicheskoy politiki zemledelcheskogo gosudarstva i primechaniia k etim printsipam [General principles of the economic policy of the state of agricultural and notes to these principles]." Available to: <http://economuch.com/otnosheniy-ekonomicheskikh-istoriya/izbrannyie-ekonomicheskije-sochineniya.html>. Accessed: 08 Feb. 2018.

5. Datsii, O. "Innovations - the main active force of scientific and technological progress for the preservation of the environment." *Economy and the state* 5 (2017): 4-9. Print.

6. Luzan, Yu.Ya. "Rozvytok derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektora Ukrainy v umovakh chlensta v SOT [Development of state support for the agricultural sector in terms of Ukraine's membership in the WTO]." *Oblik i finansy APK* 3 (2008): 4-10. Print.

DOI: 10.5281/zenodo.1240884

УДК 351:338.48

*Шведун В. О., д.держ.упр., с.н.с., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
Ахмедова О. О., к.держ.упр., доц., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків*

*Shvedun V., Doctor of Sciences in Public administration, Senior Researcher,
Head of the Department on Management of the Research, Educational and
Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,
Akhmedova O., Ph.D in Public administration, Associate Professor, Research
Officer of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ЩОДО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ
ТА РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ**

**STATE REGULATION OF ECONOMIC CAPACITY OF THE
UKRAINIAN CARPATHIANS CONCERNING DEVELOPMENT
OF TOURIST AND RECREATIONAL SERVICES**

В статті вдосконалено процеси державного регулювання економічного потенціалу Карпатського регіону України щодо розвитку туристичних і рекреаційних